

УДК 81'37

Людмила МИХНО

КОНЦЕПТ “РЕЛІГІЯ” В УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ДУМАХ

Стаття присвячена розглядові семантики концепту “релігія” і способів його словесно-образної реалізації в мовній картині світу народних дум.

Ключові слова: *концепт “релігія”, теонім, мовна картина світу.*

Постановка проблеми. Концепт “релігія” є одним із домінантних у думовому епосі і різноплановим щодо свого вираження. У зв’язку з цим він обраний предметом нашого спостереження.

Аналіз актуальних досліджень. Актуалізація у думовому епосі концепту “релігія” зумовлена низкою об’єктивних чинників. Тому він був об’єктом наукового дослідження в цілій низці наукових праць [3; 4; 7; 8; 11; 12; 16; 19; 20].

Мету наукової розвідки вбачаємо у з’ясуванні способів і засобів реалізації концепту “релігія”, виявленні семантики номенів, у яких реалізується цей концепт.

Виклад основного матеріалу. Думи вважають своєрідними поетичними релігійними творами – козацькими псалмами. Мабуть, тому, що релігійний мотив очевидний у думовому епосі; зазначена думка підтверджена багатьма ученими. Відомо, що козаки надзвичайно шанобливо ставилися до віри, до Бога і християнських заповідей, що має своє пояснення, хоча є різні міркування з цього приводу. Одні вчені цілком переконані у релігійності козацтва (до уваги беруться не тільки власне духовні здобутки у царині Христового вчення, а й культурно-подвижницька їх справа, скажімо, ті ж козацькі церкви) (О. Апанович, І. Огієнко, М. Марченко, М. Попович та ін.), інші – заперечують це. Наприклад, М. Грушевський зауважив, що аж до активізації культурно-церковного руху в Києві у другій чверті XVII ст., де вперше поєдналися інтереси церковних ієрархів і старшини, немає підстав говорити про козацьку побожність, як таку – хіба як про “ідеальні шати боротьби з неприятелем св. Хреста” [9, с. 388–437].

На думку Н. Яковенко, “проблема стане далеко не такою дражливою, якщо розглядати її в широкому контексті “жовнірської віри” – тобто тих поверхових і спрощених конфесійних орієнтирів, якими задовольнялася абсолютна більшість професійного “збройного люду”, сповідуючи цінності надто далекі від віри й церкви в строгому сенсі поняття. Химерне перемішання язичницьких забобонів із християнськими правдами віри, безумовна впевненість у тому, що право здобичі (складник “рицарського хліба”) стосується життя й майна будь-якого противника, байдуже – чи одновірця, абсолютний пріоритет сили й відваги перед вартостями духовного

порядку, презирство до священнослужителів, байдужість до щоденних релігійних практик – ось характерні риси “жовнірської віри”, котрі дозволяють без особливого перебільшення кваліфікувати козаків та їхніх колег із коронних загонів як людей “ніякої релігії” [21, с. 59]. Гадаємо, що міркування Н. Яковенко надто категоричні і безапеляційні, більше того – стосуються сфери політичної. Це справи точного аналізу тих історико-політичних подій. Якнайкращим і якнайточнішим поясненням релігійної сутності козацтва будуть твердження О. Апанович: “У добу феодалізму в цьому світі всі соціальні зіткнення, станові конфлікти, національно-визвольні рухи, політична боротьба набували релігійного характеру і форми, релігійні шати прикривали історичні процеси й події, класову боротьбу” [1, с. 209].

Які б дискусії щодо релігійності козацтва не точилися, проте зв’язок мови дум з книжними (отже, певною мірою і релігійними) джерелами незаперечний. Цілком вірогідно, що саме релігійне віросповідання виступало засобом (умовою, показником тощо) для виокремлення, протиставлення себе іншим; таким чином, національне і релігійне злилися. Тому, очевидно, внаслідок історичних обставин сформувався в ті часи “лицарсько-козацький тип людини, підпорядкованої ідеалові оборони честі, волі і віри, героїчній формі буття” [10, с. 713].

Найширший діапазон виявлення ідей християнської духовності знаходимо в думках, присвячених боротьбі з турецько-татарськими завойовниками, в думках про національно-визвольну боротьбу 1648–1654 рр.

Самі ж думи як твори козацького літопису, козацького походження (вони зародилися у козацькому середовищі і першими їх виконавцями виступали самі учасники військових дій [13, с. 191] були надто пошановувані церквою: “Не дурно ж ними зацікавилась навіть церква і спів старих дум перенесла й до свого співу” [14, с. 9]. Крім того, уже сам факт гри на кобзі розцінювався як явище незвичайне. Таким способом, вважалося, кобзар (а ним був козак) спілкувався з Богом [15, с. 31]. Тому аж ніяк не можна відкинути думку як про релігійність козацтва (не подаючи докладної її характеристики), так і про “релігійні” ознаки думового епосу (релігійний мотив у думках визнає також Н. Кононенко та ін.).

Одна з визначальних рис наших дум, як уже вказувалося, – їх своєрідне теологічне наповнення, яке має не тільки суто інформативний, художньо-зображальний характер, а й, що взагалі властиво творам фольклорним, – глибоко виховний, повчальний зміст. Поряд з оспівуванням ватажків визвольного руху, їх дій, вчинків, а також вчинків інших учасників національно-визвольного руху, дається схвалення чи несхвалення їх поведінки, волевиявлень. Така оцінка здійснюється на основі принципів народної моралі, що своїми витокami сягають Біблійного вчення.

Високий ідеалізм на релігійній основі, характерний для світогляду українського народу і відображений в українській народній творчості, відзначав Г. Ващенко, стверджуючи, що справжнім прикладом цьому – з вказівкою на заповіді Божі і їх дотримання – є думи. Думи були створені в

один із найбільш драматичних моментів в історії українського народу. “В них релігійне почуття, віра й надія на Бога підносяться до рівня полум’яного патоса” [7, с. 120–121].

Концепт “релігія” в думовому епосі найперше представляють теоніми – назви Бога. Бог (Господь, Праведний суддя, Сотворитель Небесний, Творець) мислиться, як це засвідчують думи, основною фігурою, до якої звертаються у розв’язанні усіх питань. Найменування Бога є доказом того, як розуміли наші предки (козаки) життя. Наприклад, теонім Праведний Суддя вказує на те, що дії і вчинки, здійснювані людьми, будуть відповідно “оцінюватися” Богом (саме це виступало деякою пересторогою для поганих вчинків, зумовлювало до осмислення своїх дій).

Теонім Бог [18, с. 76 (2), 78 (4), 92 (2), 93, 96, 98, 102, 105 (2), 111, 115, 118, 120, 124 (2), 237, 326, 341, 352, 353 (2), 368, 376, 380, 383 (3), 387, 391, 400, 407, 420, 428] у думках має низку загальновідомих синонімних найменувань (у тому числі і перифрастичних), а саме: *Судія Господь* [18, с. 229], *Творець* [18, с. 360 (2), 373], *Господь* [18, с. 88, 93, 95, 97, 107 (2), 108, 111, 112, 113, 314, 345 (2), 347, 350, 355 (2), 359 (2), 362, 365, 369, 371], *Господь-Бог* [18, с. 80, 86, 109, 113, 327, 347].

Теонім Бог часто представлений у кличній формі: у думках спостережене наскрізне звернення до Бога, тому вживаними є кличні форми *Боже* [18, с. 124 (2), 128(2), 130, 131, 249, 250, 267 (2), 271, 275, 281, 283, 334, 337, 341, 358, 362, 366, 372, 377, 380, 388, 392, 395, 398, 400, 405, 417 (2), 428 (3)], *Господи* [18, с. 125, 130, 143, 229, 230, 267, 271 (2), 283, 302, 318, 320, 334, 348, 350, 353, 358, 366, 417, 373, 377, 383].

Спостережено також уживання церковних термінів – теонімів з визначеним колом прикметників, що закріплені за цими теонімами у релігійних джерелах: *Всевишній Господь* [18, с. 373, 366], *єдиний Бог* [18, с. 73, 74], *істинний Бог* [18, с. 405], *милостивий Господь* [18, с. 346, 347], *милосердний Господь* [18, с. 86 (2), 95, 97, 105, 106 (2), 107, 108, 110, 112, 120, 112, 218, 227, 237, 383, 385, 388, 347, 350, 354, 355 (4), 358 (2), 346, 395, 397, 407, 410 (2), 411]: *милосердний Бог* [18, с. 84, 119, 129, 291, 384, 387, 388, 396, 399, 401, 407 (2), 408, 409]; *милосердний Творець* [18, с. 354 (2), 410]; *Небесний Цар* [18, с. 92]; *милий Боже* [18, с. 360]; *Святий Бог* [18, с. 279 (2), 280 (2)], *Всевишній Господь* [18, с. 366, 373], *Праведний Судія* [18, с. 99, 388, 417 (3)].

Номен Бог виступає базовим матеріалом для творення похідних найменувань: а) присвійного прикметника *Божий* (прикметник до “Бог” [17, с. 211] у атрибутивних сполуках *Божий празник* [18, с. 131(2)], що означає “релігійне свято”; *Божий світ* [18, с. 122 (2), 126, 127, 130 (2), 132 (2), 291, 346, 348, 352(2), 356, 359, 361, 363, 378, 382] – народно-поетичне застосування – “світ” [17, с. 211]; *Божий час* [18, с. 235], *Божіє слово* [18, с. 119], *Божія церква* [18, с. 226, 248, 325, 410], *Божий храм* [18, с. 327], *Божя постель* [18, с. 325) – перенесене, перифраз; “могила”; *Божий дім* [18, с. 95, 97, 119, 231 (2), 236 (2), 323 (2), 327, 334 (2), 335, 339, 343, 387 (2)] – церква; *Божий гнів*

[18, с. 1233 (2)], *святий Божий празник* [18, с. 341]; *Божий* – “належний Богові, такий, що стосується Бога”; б) прикметника *безбожний* – “який не вірує в Бога” [17, с. 119] – *безбожні бусурмени* [18, с. 90, 228, 233, 238 (2), 239, 240] – у даному випадку безбожними називали іновірців; в) прикметника *божественний* – “пов’язаний з релігією, церковний” [17, с. 211]: *божественний вівторок* [18, с. 266, 274] – останній вівторок Великого посту; *божественна неділя* [18, с. 266, 274]; *божественна утренья* [18, с. 348 (2), 363, 365, 371].

У думках поняття *Бог*, *Божий* є синонімами до понять *хрещений, християнський, православний*, а в кінцевому підсумку – і до поняття *рідний*. Таким чином, концепт святе пов’язується із поняттям рідне (своє, не чуже, батьківщина тощо).

Окрім лексичної домінанти *Бог*, до концепту “релігія” входять й інші лексико-семантичні, одиниці, що позначають:

- 1) назви Святої Трійці: *Святий Дух* [18, с. 316, 324];
- 2) найменування Божої Матері: *Пречистая Мати* [18, с. 346], *Пресвятая Діва – Мати* [18, с. 428], *Свята Покрова* [18, с. 215];
- 3) найменування святих: *Святий Миколай* [18, с. 345, 387, 388];
- 4) культових споруд: *обитель – монастир* [18, с. 284], *свята церква* [18, с. 335, 337, 339, 406 (3), 408], *Свята Лавра* [18, с. 420], *церква* [18, с. 93, 95, 97, 131, 226 (4), 231(2), 236 (2), 243(3), 255 (3), 316, 326, 328, 335 (3), 336, 337, 338, 339 (2), 341 (3), 342 (2), 344 (2), 382, 383, 387, 388, 391, 394, 397, 400, 428]; *церковиця* [18, с. 332], *Божія церква* [18, с. 226, 248, 325, 410], *Божий храм* [18, с. 327], *Божий дім* [18, с. 95, 97, 119, 231 (2), 236 (2), 323 (2), 327, 334 (2), 335, 339, 343 (2), 387 (2)];
- 5) назви обрядових релігійних понять (дій, дійств): *молитися* [18, с. 243, 287, 335, 349, 344], *молити (Бога)* [18, с. 255], *моленіє* [18, с. 392, 395, 400], *наймати молебні* [18, с. 388, 397], *молитви* [18, с. 88, 93, 95, 97, 99, 124, 130, 251, 252, 253 (2), 349, 350, 355, 358 (3), 362 (3), 366 (2), 372 (4), 380 (2), 387, 386 (2), 388 (2), 388 (4), 391 (3), 392 (3), 392 (3), 394 (3), 395 (4), 397, 398 (2), 400 (4), 404 (2), 406, 407, 408, 409, 410 (3), 411], *опрощення брати* [18, с. 84, 95], *опрощення* [18, с. 291, 296, 315, 325, 406 (2), 407, 408 (3)], *прощення не приймати* [18, с. 93, 385, 387, 394, 399 (2), 402, 404, 410 (2), 411], *прохати благословення* [18, с. 251], *приймати благословення* [18, с. 256], *прохати опрощення* [18, с. 312], *сповідуватися* [18, с. 393, 396], *сповідати Богу* [18, с. 394], *хреста не покладати* [18, с. 93], *хреста не слагати* [18, с. 252], *хрест* [18, с. 325], *благословення* [18, с. 227, 232, 251, 255, 294];
- 6) назви свят: *Великдень* [18, с. 123(3), 128, 129], *Рождество* [18, с. 102], *Різдво* [18, с. 103, 11, 322 (2), 324, 330 (2)], *Різдво* [18, с. 316 (2), 318 (2)], *Різдво Христове* [18, с. 316, 345], *святий Великдень* [18, с. 103, 111, 125 (3), 127 (2), 328, 332], *святе Різдво* [18, с. 105, 128], *триденне Воскресеніє* [18, с. 228], *Великдень* [18, с. 105, 126, 128, 334, 336, 338, 341, 342, 344];

- 7) назви чеснот, що зазначені у християнському релігійному кодексі: *миłosердіє* [18, с. 211, 212, 227, 366, 379], *милість* [18, с. 392], *святість* [18, с. 337, 339, 341], *велике миłosердіє* [18, с. 115 (2), 117];
- 8) ознаки “релігійності” мають фразеологізми, поняття, запозичені безпосередньо із релігійних текстів: на *многая літа* [18, с. 76, 78, 88, 93, 96, 97, 105, 108, 109, 111, 112 (2), 115, 118, 125, 128, 130, 149, 246, 271, 283, 302, 318, 335, 337, 339 (2), 351 (2), 362, 366, 372 (2), 377, 380, 392, 395, 398 (2), 403, 405, 417], *однині до віка* [18, с. 76, 105, 130, 213, 246, 321, 370, 372 (2)].

Думи є своєрідним моральним кодексом українців; їх можна розглядати з проекцією на Заповіді Божі [5].

Концепт “релігія” у думовому епосі включає також поняття *віра*.

Поняття Бог безпосередньо тісно пов’язане з поняттям *віра*. Поняття Бог і віра фактично взаємозумовлені. Віра – “те ж, що і віровчення, тобто система релігійних поглядів, яких дотримується та чи інша людина (наприклад, християнин, мусульманин, буддист [2, с. 84]”, “релігійне визнання існування Бога, переконання в реальному існуванні чогось надприродного” [17, с. 679].

У думках поняття *віра* у свою чергу тісно пов’язане з поняттями *воля/неволя, чужина/батьківщина, християнський/бусурманський, рідний/чужий*. Найбільшим лихом у часи, описані в думках, вважалося потрапити в неволю, що асоціювалася з прийняттям чужої віри (до цього змушувати невільників, натомість даруючи їм волю, чин, багатство). Отже, віросповідання ставилося понад усе. Тому в кінцівках дум, як правило, звучить звернення і прохання до Бога: *Ой визволи, Боже, нас, / Всіх бідних невільників, / З тяжкої неволі, / З віри бусурманської, / На ясні зорі, / На тихі води, / У мир хрещений!* [18, с. 124]. При цьому чітко наголошувалося на віросповіданні, що знаходило вираження в антитезі: бусурманський і хрещений. Козаки палко любили і глибоко шанували свою віру, свою Батьківщину – Україну, в якій проживали, яку всіляко обороняли. Національну належність наші предки ототожнювали з віросповіданням. У думках, що не важко помітити, такі поняття, як “християнська земля”, “християнський мир”, “християнські городи”, “хрещений мир”, “народ християнський”, виступають перифрастичними найменуваннями України, Батьківщини. Кожен, хто належав до іншої віри, нехристиянської, в уявленні наших прашурів був неповноцінним: *Баша турецький, бусурманський, / Недовірок християнський, – / По ринку він походжає...* (“Невільницький плач”).

Релігійне вчення безпосередньо пов’язане з поняття *душа*. *Душа*, за релігійними уявленнями, “духовна сутність людини, особливе начало, що протиставляється тілесному і визначає життя, здібності і особливість людини” [2, с. 144]. Словник української мови (СУМ) фіксує лексему *душа* з такими значеннями:

1. “Внутрішній психічний світ людини, з її настроями, переживаннями та почуттями. За релігійними уявленнями – безсмертна нематеріальна основа

- в людині, що становить суть її життя, є джерелом психічних явищ і відрізняє її від тварини.
2. Сукупність рис, якостей, властивих певній особі; людина як носій тих чи інших рис, якостей; почуття, натхнення, енергія; про людину з прекрасними рисами характеру.
 3. розм. Про людину (найчастіше при визначенні кількості).
 4. перен. Основне в чому-небудь, суть чогось; центральна фігура чого-небудь.
 5. розм. Заглибина в нижній передній частині шиї [17, с. 445]. З наведених значень у думках лексема *душа* зафіксована переважно у першому значенні, також у третьому (розм.). Визначення семантики номена *душа*, на наш погляд, більш чітко сформульоване в “Атеїстичному словнику” [2], аніж у двотомному СУМ (маємо на увазі саме перше значення цієї лексеми).

Номен *душа* у думках представлений у складі предикативних текстових формул: *душа однині і до віку гріхів не одкупиться* [18, с. 372], *душа козацька / з тілом козацьким молодецьким розстряває* [18, с. 223], *душа з тілом буде розпроценне мати* [18, с. 169], *стане моя душа з тілом розстрявати* [18, с. 172] та ін., у складі атрибутивних сполук (епітетних): *душа козацька-молодецька* [18, с. 225–227], *душа козацькая молодецькая* [18, с. 236, 237], *душа козацька* [18, с. 99, 206, 223], *душа козацька молодецька* [18, с. 176].

Релігійний зв'язок семантики номена *душа* засвідчений і у фразеологічних сполуках: *душу з тілом розлучати: Кулі душу з тілом розлучають* [18, с. 90], *душа козацька молодецька з тілом розлучилась* [18, с. 161], *стала душа козацька молодецька з тілом розлучатись* [18, с. 186], *буде душа з тілом розлучатись* [18, с. 186], *поки душа з тілом ро...розлучиться* [18, с. 194], *поки душа з тілом розлучиться* [18, с. 200, 208], *поки душа козацька з тілом розлучиться* [18, с. 206], *Богу душу оддати, душу віддати: милосердному Богу душу оддав* [18, с. 157]; *Богу душу даває* [18, с. 164], *Богу душу оддав* [18, с. 84]; *душі збавити: душі тіла ізбавив* [18, с. 82 (2)], *душі не збавив* [18, с. 87 (2)]. Очевидно, що номен *душа* безпосередньо за контекстом пов'язаний із номеном *тіло*, що ще раз засвідчує актуалізацію номена *душа* у першому словниковому значенні, також вказує на своєрідне відокремлення / розрізнення душі / тіла – як духовно, так і матеріально.

Саме релігійний акцент номена *душа* засвідчують макроодиниці – формули, що містять інші лексеми релігійною семантики: *А котрий чоловік / Отцевську-матчину молитву / Штить, шанує, поважає, – / Отцевська-матчина молитва Зо дна моря винімає, / Од великих гріхів душу одкупляє, / До царствія небесного приводжає <...>* [18, с. 392]; *Отца і матері молитва ізо дна моря душу винімає* [18, с. 386]; *отцева і матчина молитва ізо дна моря душу виймає* [18, с. 388]; *з моря душу виймала, / Від гріхів одкупляла, / До царствія небесного проводжала* [18, с. 349]; *Отцевська-матчина молитва зо дна моря винімає / І од великих гріхів душу одкупляє, до царствія небесного проводжає* [18, с. 362].

Прикметник *святий* також має безпосередню причетність до релігійних понять: “Пов'язаний з релігією, Богом, наділений божественною силою;

перейнятій божественною силою; уживається як постійний епітет до слів, пов'язаних із місцями або предметами релігійного поклоніння” [17, с. 101]; у думках епітет *святий* фіксуємо у сполуках: *свята Покрова* [18, с. 102], *свята християнська віра* [18, с. 289], *свята церква* [18, с. 335, 337, 339], *свята Січова Покрова* [18, с. 148], *святе Різдво* [18, с. 105], *святий Великдень* [18, с. 127 (2)], *святий Межигорський Спас* [18, с. 148].

Значні події в думках обов'язково відбуваються у великі релігійні свята: наприклад, Маруся Богуславка визволяє невольників у Великодню суботу (дума “Маруся Богуславка”); менший брат, що дивом врятувався, на святі Покрову до свого города прибуває (дума “Втеча трьох братів з города Озова, з турецької неволи”) [18, с. 215].

Думи фіксують семантичні блоки (фрагменти) на релігійну тематику. Так, наприклад, XVI варіант думи “Втеча трьох братів з города Озова” засвідчує сцену-покарання з релігійним змістом: <...> А одна галера в морі потопає / А в тій галері два невольника плачуть-ридають/ Та все *спасіння* у *Бога* випрошують / Їхню *молитву* Господь не приймає / їм *гріха* тяжкого не прощає, / І на *страшнім* суді їх *вічними муками* покарає. [18, с. 215].

Аналогічний зміст має й інший приклад з думи “Буря на Чорному морі”: “Се ж то нас, братія, не сильна морська хвиля затопляє / Се то отцева *молитва* і материна / Нас видимо *карає*: / Що ми у охотне військо виряджалися, / То од отця, од матки *прощєня* не приймали,” / То же ми собі превелику *гордость* мали: / Проти *Божих церков* їжджали, / На своє лице *хреста* не клали, / *Милосердного Творця* на поміч не *призивали* [18, с. 410]. Релігійна тематика також актуалізована в одному з фрагментів думи “Олексій Попович”: А Олексій Попович на чуда виходжає / Бере у руки *Святеє Письмо*, читає: / “Гей, слухайте, козаки, пани-молодці / Як се *Святеє Письмо* висвічує/ І на все *моленіє* указує:/ Котрий чоловік отцевську – материну молитву/ Штить, шанує і поважає <...>” [18, с. 400].

Висновки. Проаналізовані факти є очевидним доказом наявності релігійних тем, мотивів у думках, а водночас свідченням зв'язку цих творів з релігійними джерелами. У цілому вони визначають домінування концепту “релігія” у думовій картині світу.

Література

1. Апанович О. Розповідь про українських козаків / О. Апанович. – К. : Дніпро, 1991. – 260 с.
2. Атеистический словарь. – М. : Наука, 1985. – 512 с.
3. Беценко Т. П. Вивчення думи “Маруся Богуславка” у школі (до проблеми аналізу твору) / Т. П. Беценко // Рідна школа. – Ч. 2 (135). – Нью-Йорк, 2003. – С. 13–17.
4. Беценко Т. Українські народні думи – поетичні зразки морально-етичного кодексу / Т. Беценко // Земляки. – Суми, 2005. – С. 36–41.
5. Беценко Т. Пізнати українську душу / Т. Беценко // Укр. мова і літ. в сер. школах, гімназіях, ліцеях та коледжах. – 2002. – № 3. – С. 82–88.
6. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Заповіту із мови давньоєврейської й грецької на українську наново перекладена. – К. : Біблійна ліга України, 2010. – 1523 с.

7. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава, 1994. – 228 с.
 8. Вежбицкая А. Понимание культур через посредство ключевых слов / А. Вежбицкая. – М. : Наука, 2001. – 288 с.
 9. Грушевський М. Історія України – Руси / М. Грушевський. – К. : Наук. думка, 1995. – Т. 7 : Козацькі часи – до року 1625. – 630 с.
 10. Енциклопедія українознавства. Загальна частина / перев. в Україні. – К., 1995. – Т. 2. – 802 с.
 11. Житецкий П. Мысли о народных малорусских думах / П. Житецкий. – К. : Київська старина, 1893. – 248 с.
 12. Кононенко Н. Епос та плач: про витоки української думи / Н. Кононенко // Родовід. – 1993. – №6. – С. 27–36.
 13. Марченко М. І. Історія української культури (з найдавніших часів до середини XVII ст.) / М. І. Марченко. – К. : Рад. школа, 1961. – 288 с.
 14. Огієнко І. Українська культура / І. Огієнко. – К., 1991. – 180 с.
 15. Попович М. Козаки і віра / М. Попович // Українська культура. – 1998. – № 7. – С. 31.
 16. Сапожников І. Війська запорозького – січова церква Покрови Пресвятої Богородиці / І. Сапожников // Київська старовина. – К., 2003. – № 6. – С. 27–36.
 17. Словник української мови : в 11 т. – К. : Наук. думка, 1980. – Т. 1. – 1030 с.
 18. Украинские народные думы. – М. : Наука, 1972. – 400 с.
 19. Українська душа. – К. : Фенікс, 1992. – 128 с.
 20. Хай С. Лірницька традиція як феномен української духовності / С. Хай // Родовід. – 1993. – № 6. – С. 38–43.
 21. Яковенко Н. Паралельний світ / Н. Яковенко. – К. : Критика, 2002. – 416 с.
- Отримано 01.06.2012

Summary

Mihno Lyudmila. The concept of “religion” in Ukrainian folk ballads.

Стаття присвячена розглядові семантики концепту “релігія” і способів його словесно-образної реалізації в мовній картині світу народних дум. Character reflected in national folklore of national-religious views of Ukrainian people is traced. The paper considers the semantics of the concept of “religion” and how it shaped the implementation of verbal language in view of the world of folk doom. The author sets the position of background information related to actualization marked concepts in consideration of the concept, defines its semantic volume, indicating the specificity of its interaction with the other concepts of the heroic epic works, justifies the ideological burden of the concept of “religion” in the style and stylistic aspects. The conclusion is made about close connection of Ukrainian folklore with the spiritual life of people.

Keywords: *concept, “religion”, a dark, linguistic picture of the world.*